

OD JEŠTĚDA K TROSKÁM

Vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí

4/2019 ROČNÍK XXVI.
(XLII.)

Českodubsko • Dolnobousovsko • Jičínsko
Lomnicko • Mnichovohradištsko • Semilsko
Sobotecko • Turnovsko • Železnobrodsko

OBSAH TOHOTO ČÍSLA

OJKT č. 4/2019 – prosinec

Strana:

BÁSEŇ:

- Pohled z Mužského (*Josef BROŽ*) 202
Josef Jindra oslavil 85. narozeniny (*Lenka KRÍŽOVÁ*) 203

STUDIE:

- Sto let Podještědského muzea v Českém Dubě (*Daniel RUBÁŠ*) 204
Listopad 1989 v Železném Brodě očima pamětníků
(*David ŘEŘIČHA*) 210
Václav Škréta – 6. část (*Lubomír KRSEK*) 213
Manifestace na Mužském za práva Lužických Srbů 5. července 1933
(*Ladislav FUTTERA*) 222
Československá bižuterie z let 1948–1989 ve veřejných sbírkových
institucích (*Kateřina HRUŠKOVÁ*) 231

SAKRÁLNÍ PAMÁTKY ČESKÉHO RÁJE:

- Kostel sv. Václava na Bukovině (*Jirka LODE*) 230

ZE STARÝCH ČÍSEL:

- Staré vánoční koledy z Turnovska (*Marie NOVÁKOVÁ*) 235

ČLÁNKY:

- Zvony a zvoníci Jiřího Mohaupta – Hruboskalsko
(*Jiří MOHAUPT, Michaela HAVELKOVÁ*) 239
Hlas srdce (*František MIKULE*) 242
Kopicův statek ve filmu (*Jaroslav KRÍŽ*) 244
Rodina Kendíkova a Paměti Josefa Václava Friče (*Lenka KRÍŽOVÁ*) ... 248
Historie Spolku rodáků a přátel Hodkovic – 1. část
(*Martina PELANTOVÁ a František NEJEDLO*) 250

ZPRÁVY:

- Nadregionální ekumenická akce, Odvaha promluvit
(*Jaroslav VESELÝ*) 254

RECENZE:

- Barbora Kulhavá: Perličkové ozdoby z Poniklé
(*Kateřina HRUŠKOVÁ*) 257
Jan Havelka: Příběh podještědské obce (*Adam REJHA*) 258
Siegfried Weiss: Protiklady a podobnosti Jizerských hor
(*Tomáš GRINDL*) 259

Na obálce Podještědské muzeum, městská knihovna a zakladatel Podještědského muzea Václav Havel, archiv Podještědského muzea, poč. 20. stol.

Československá bižuterie z let 1948–1989 ve veřejných sbírkových institucích

Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou (dále MSB) je od roku 2018 řešitelem projektu *Design československého skla a bižuterie 1948–1989*, jehož cílem je interdisciplinární zhodnocení designu ručně i průmyslově vyráběného užitkového skla a bižuterie v socialistickém Československu. Výsledky projektu jsou prezentovány formou dílčích studií, odborných publikací i výstav. K tématu bižuterie byla v roce 2018 publikována studie¹⁾ prezentující výsledky první analýzy potenciálu sbírkového fondu MSB. Tato druhá studie prezentuje výsledky analýzy mapující bižuterii československé výroby z let 1948–1989 ve veřejně přístupných sbírkových fondech na území tehdejšího Československa. Cílem je nasměrovat potenciální badatele a zájemce o toto téma na vhodné sbírkové fondy.

Předmět bádání, základní zdroje, výzkum

Předmětem bádání je hotová sériově vyrobená bižuterie, výstavní a přehlídkové originály a dochované archivy vzorků z období 1948–1949 ve sbírkových fondech veřejných sbírkových institucích.

Prvním krokem analýzy bylo vyhledat vhodné soubory bižuterie z let 1948–1989, které musí obsahovat alespoň 50 ks finálních výrobků – bižuterie, oděvních doplňků nebo umělých květin. Při hledání vhodných sbírkových fondů byla vytipována muzea v lokalitách tehdejší výroby, kam spadají i regiony na Slovensku. Existoval předpoklad, že se do muzeí v daných regionech dostaly bižuterní výrobky. Železnobrodské sklo (ŽBS) mělo od roku 1977 závod ve slovenských Želiezovcích a Preciosa ve Tlmačích. Závody napříč Československem měl Centroflor.²⁾ Jablonecké sklárny měly závody i v Prysku, Novém Bydžově nebo slovenských Medzilaborcích. Selektce fondů byla prováděna i na základě informací v ČES.³⁾ Bižuterie byla dále zpracovávána dle příslušnosti k podnikům⁴⁾ nebo v souvislosti s designéry nebo dobovými událostmi.

Výsledky

Na základě uvedených parametrů bylo vybráno třináct sbírkových institucí. Soubor čítající minimálně 50 ks obsahuje sbírka Národního muzea, Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, Městského muzea v Železném Brodě a Východočeského muzea v Pardubicích. Sbírka žirovnického muzea splňuje rozsah, ale obsahuje výhradně ukázky malosériové a ateliérové tvorby z perleti. Výrobky podniku Knoflíkářský průmysl Žirovnice, s jehož produkty obchodoval Jablonex, neobsahuje. V ostatních fondech⁵⁾ byly identifikovány soubory pouze o několika kusech.

Národní muzeum

Socialistická bižuterie v Národním muzeu (NM) je zastoupena především ve sbírkovém fondu Móda a textil.⁶⁾ Soubor obsahuje 52 kusů včetně galanterních doplňků přímo na oděvních modelech. Zastoupeny jsou výrobky ŽBS, Skleněné bižuterie, Preciosy, Bižuterie, Tofy a také Jabloneckých skláren, které se jako výrobci hotové bižuterie objevují až od roku 1978 a celkově jsou v muzejních sbírkách zastoupeny nedostatečně. Soubor je badatelsky hodnotný díky velké rozmanitosti i zastoupení typických vzorů. Předměty doku-

mentují celé sledované období. Převažují dražší a luxusní výrobky. Kvalitně je prezentováno využití plastických hmot. Bižuterní výrobky lze najít i v dalších sbírkových fondech NM. Sbíрка Muzea dělnického hnutí obsahuje československý státní znak ze skleněných šatonů v originální etuji, zhotovený v roce 1948 jako dar znárodněných Jabloneckých exportních domů prezidentu Klementu Gottwaldovi k narozeninám. Trojrozměrná sbírka Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu obsahuje širokou škálu odznaků, z nichž řada pochází z podniku Bižuterie – závodu Silka, kde měly odznaky vlastní odbytové oddělení.

Uměleckoprůmyslové museum v Praze

Uměleckoprůmyslové museum v Praze pečuje o soubor 51 ks socialistické bižuterie v rámci Sbírky textilu módy a hraček.⁷⁾ Často se jedná o typické vzory jabloneckých bižuterních podniků především z období 60. a 70. let 20. století. Zastoupeny jsou podniky Bižuterie, Preciosa a ŽBS, které je zastoupeno náhrdelníky ze skleněných perlí, doplňky s tamburovanou výšivkou s perličkami ze závodu v Zásadě, nechybí dětské vlasové ozdoby z plastické hmoty, tzv. berušky. Podnik Bižuterie reprezentuje masivní kamenová brož od Dalibora Sehnoutky⁸⁾ typická pro luxusní produkci 60. let. Autorskou bižuterii zastupuje cenný náhrdelník⁹⁾ datovaný do roku 1963 od Heleny Schmausové, která v 60. letech působila jako vzorkařka PZO Jablonex a jejíž návrhy byly úspěšně hodnoceny na mezinárodních výstavách bižuterie v Jablonci. Dva náramky byly zhotovené pro kolekci ÚBOK v roce 1968. I přes malý počet kusů obsahuje soubor hodnotné ukázky dobového bižuterního sortimentu.

Městské muzeum v Železném Brodě

Sbíрка městského muzea v Železném Brodě¹⁰⁾ obsahuje 170 kusů bižuterie a módních doplňků z produkce ŽBS. Soubor patří k těm početnějším. Bižuterie je zastoupena ve sklářské podsbírce a v podsbírce bižuterie. Jedná se především o vzorky bižuterie získané převodem nebo darem od ŽBS. Soubor je průřezovou ukázkou tehdejšího sortimentu ŽBS ze všech dostupných typů perliček a perlí. Dominantní je akvizice z roku 1968. Vzhledem k tomu, že mezi vzorky není zjevná kontinuita, nelze zde identifikovat celek z archivu vzorků.¹¹⁾

Východočeské muzeum v Pardubicích

Soubor bižuterie z let 1948–1989, který je součástí sbírky Východočeského muzea v Pardubicích,¹²⁾ čítá 105 kusů, obsahuje výrobky všech podniků jablonecké bižuterie, včetně Centrofluoru, který má v muzejních sbírkách obecně malé zastoupení. Výrazněji jsou zastoupena 60. a 70. léta 20. st. U jednotlivých podniků lze identifikovat reprezentanty většiny výrobních závodů. Velmi cenné jsou výrobky z plastických hmot, masivní náhrdelník z plastových kulatých perlí s dochovanou etiketou Skleněná bižuterie nebo náhrdelník z polystyrénovými imitacemi sintrovaných perlí. Ukázkou bižuterie inspirovanou významnými událostmi je lisovaná brož ze skla s motivem letu do vesmíru. Soubor je v porovnání s dalšími výjimečný.

Bižuterie v dalších vybraných sbírkových institucích

I sbírkové fondy, které obsahují celky o méně než 50 kusech, si zaslouží naši pozornost. Přibližme si tedy některé z cenných exponátů v dalších sbírkových fondech. V *Moravské galerii v Brně* je uložen přívěsek od Miloslava Kubíka z roku 1964, vedoucího vzorkaře podniku Bižuterie, jehož tvorba má

neopakovatelný originální design. *Sládečkovo vlastivědné muzeum v Kladně* má v podsбірce Kostýmní doplňky soubor umělých květin z Centrofloru, které patří k obecně málo zastoupeným podnikům. Nalezneme zde i keramické brože, z nichž jedna zobrazuje znak mezinárodní výstavy Expo v Bruselu v roce 1958. Neobvyklé vzorky jsou rovněž ve sbírce Muzeum a pojizerská galerie Semily.

Archivy vzorků

V předchozí studii bylo zmíněno, že sbírka MSB obsahuje archivy či vzorkovny. V rámci této analýzy bylo cílem vyhledat další soubory. Jediný fond obsahující vzorky byl v Městském muzeu v Železném Brodě, kde se ale nejedná o archiv. Musíme se tedy vrátit do jabloneckého muzea. Zde jsou zachovány archivy vzorků nebo jejich části z podniků Bižuterie, Preciosa, ŽBS, Jablonecké sklárny¹⁴⁾ a Tofa.

Mezi lety 1948–1989 prošel jablonecký bižuterní průmysl mnoha organizačními změnami. To ovlivnilo i kontinuitu a evidenci archivů těch závodů, které měnily vlastníky, především v Zásadě (perličky), v Hraničné a Smržovce (knoflíky) a v jablonecké závodě Jan Harus (sintr). Vzorek může existovat vícekrát. Originál byl v archivu vzorovacího oddělení – tzv. vzorkovně, druhý byl pro výrobu a třetí pro obchod, tedy pro potřebu PZO Jablonex.¹⁵⁾ Vzorek mohl být upravován na základě požadavku zákazníka a pak archivován jako nový vzorek.

Archiv z podniku Bižuterie je nejrozsáhlejší. Vzorky jsou z let 1958–2008, pocházejí ze všech závodů s výjimkou zlaté a stříbrné produkce ze závodu 2. Zastoupeny jsou vzorky lité, lisované, tvrdě i měkce pájené a hliníkové bižuterie. To dává tomuto souboru výjimečnou hodnotu. Některé vzorky z tohoto souboru se nacházejí i v menším archivu podniku Silka, původně závodu 6 podniku Bižuterie.

Z ŽBS jsou dochovány části vzorkoven skleněných knoflíků a bižuterie ze závodu 6 v Jablonci, který fungoval jako vzorkovací oddělení a od roku 1961 byl v budově PZO Jablonexu.¹⁶⁾ Zachován je i soubor z provozu 1 vzorkovacího oddělení v Jabloneckých Pasekách, orientovaného na tuzemský trh, nebo archiv vzorků bižuterie, kabelek a módních doplňků z perliček ze závodu 3 v Zásadě, který přešel 1. 1. 1978 pod podnik Jablonecké sklárny, kde navázal na předchozí výrobní program.

S podnikem Skleněná bižuterie jsou spojeny dva archivy vzorků mačkaných skleněných knoflíků ze závodů v Hraničné a na Smržovce z období mezi lety 1958–1978.

Podnik Preciosa je zastoupen souborem vzorků bižuterie z broušených perlí a také sintrovaných perlí vyráběných v závodě Jan Harus v Jablonci nad Nisou, a to od konce 50. let po počátek 90. let.

Vzorkovna dřevěné bižuterie podniku TOFA je dnes součástí podsбірky Bižuterie. Čítá 1 250 kusů vzorků z 60. až raných 90. let 20. století a dokumentuje kompletní výrobní program.

Závěr

Provedená analýza odhalila, že výskyt bižuterie československé výroby z let 1948–1989 ve veřejně přístupných sbírkových institucích je poměrně malý. Bižuterie bývá součástí podsбірky módy a textilu. Markantním problémem

je nedostatečné odborné zpracování bižuterie. Obecně jsou více zastoupeny předměty z 60. a 70. let 20. století.

Téměř naprostá absence vzorků ve sbírkových institucích byla překvapivá. Skutečnost, že jablonecké muzeum řadu archivních celků spravuje, umožňuje zájemcům a badatelům studovat tento specifický materiál právě zde, kde se zároveň nachází nejkomplexnější sbírka bižuterie vůbec.

I přes malé množství dohledaných předmětů jsou pro studium bižuterie a projekt samotný sbírkové fondy mimo Muzeum skla a bižuterie v Jablonci velmi důležité a neměly by být při studiu tohoto tématu opomíjeny.

Studie vznikla v rámci grantového projektu Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II) Ministerstva kultury ČR Design československého skla a bižuterie 1948–1989 (DG18Po2OVV031). Řešitelem projektu je Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou.

(Fota v barevné vložce.)

Kateřina HRUŠKOVÁ

Zdroje:

Miroslava BARTOVÁ – Vlastimil MOTLÍK, *Vznik a vývoj k. p. Železnobrodské sklo*, Železný Brod, 1983.

Jan BEDNÁŘ, *Vznik a vývoj koncernového podniku Centroflor*, 1985.

Blanka JELÍNKOVÁ, *Vznik a vývoj k. p. Preciosa, Jablonec nad Nisou*, 1984.

Petr NOVÝ, *Jablonecká bižuterie*, Praha 2008.

TREGLEROVÁ – HOREJŠ – DUBSKÁ, *Vznik a vývoj k. p. Jablonecké sklárny*, Desná 1985.

Viera VRÁNOVÁ – Fedor CHOMČA, *Vývojové schéma Bižuterie*, Jablonec nad Nisou 1985.

Zbožiznalství jabloneckého zboží, Jablonec nad Nisou 1971.

Poznámky:

1) Kristýna FENDRICHOVÁ – Kateřina HRUŠKOVÁ, *Analýza potenciálu sbírky Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou zaměřená na československou bižuterii z období socialismu*, in: *Sklář a keramik* 68, 2018, č. 11–12.

2) Vedle Dolní Poustevny to bylo v Děčíně, v Olešnici na Moravě, Netolicích nebo v Praze.

3) CES on-line – Centrální evidence sbírek muzejní povahy, dostupné z: <http://www.cesonline.cz>.

4) Bižuterie, ŽBS, Preciosa, Centroflor, Skleněná bižuterie, Jablonecké sklárny a podnik zahraničního obchodu (PZO) Jablonex. Dále také Tofa a Knoflíkářský průmysl Žirovnice.

5) Moravská galerie v Brně, Muzeum a Pojizerská galerie Semily, Muzeum Českého ráje v Turnově, Městské muzeum Žirovnice, Muzeum města Brna, Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Regionální muzeum v Teplicích, Sládečkově vlastivědné muzeum v Kladně, Muzeum a pojizerská galerie Semily.

6) Sběrka Národního muzea – kód v CES NMM/002-05-02/117002, podsbírka historická, sbírka novodobých českých dějin, sbírkový fond Móda a textil.

7) Sběrka Uměleckoprůmyslového musea v Praze – kód v CES UPM/002-04-12/078002, podsbírka uměleckých řemesel, Sběrka textilu módy a hraček.

8) Brož, inv. č. 100.942, Sběrka Uměleckoprůmyslového musea v Praze, podsbírka uměleckých řemesel.

9) Náhrdelník, inv. č. 99.566, Sběrka Uměleckoprůmyslového musea v Praze, podsbírka uměleckých řemesel.

10) Sběrka Městského muzea v Železném Brodě – kód v CES MŽB/002-04-18/085002.

11) Bižuterie je doplněna ukázkou polotovarů nebo vzorkovnic použitého materiálu.

12) Sběrka Východočeského muzea v Pardubicích – kód v CES MVP/002-05-14/254002.

13) Perle vyráběné slinováním skleněné drti.

14) 1. 1. 1978 se Jablonecké sklárny staly vlastníky závodu v Zásadě původně součástí ŽBS.

15) S některými výrobky obchodovaly podniky samy v rámci vlastního obchodního oddělení. To se týkalo především tzv. exkluzivit.

16) V roce 1978 závod 6 zanikl a stal se součástí Podnikového ředitelství ŽBS jako vzorovací odbor.

17) Do roku 1958 patřil původně závod 4 podniku Železnobrodské sklo a následně byl přiřazen do podniku Skleněná bižuterie, aby se po jeho zániku opět v roce 1978 ŽBS vrátil. Následující rok se stal součástí podniku Preciosa.